

YOKSULLUK SORUNUNUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

I. GİRİŞ

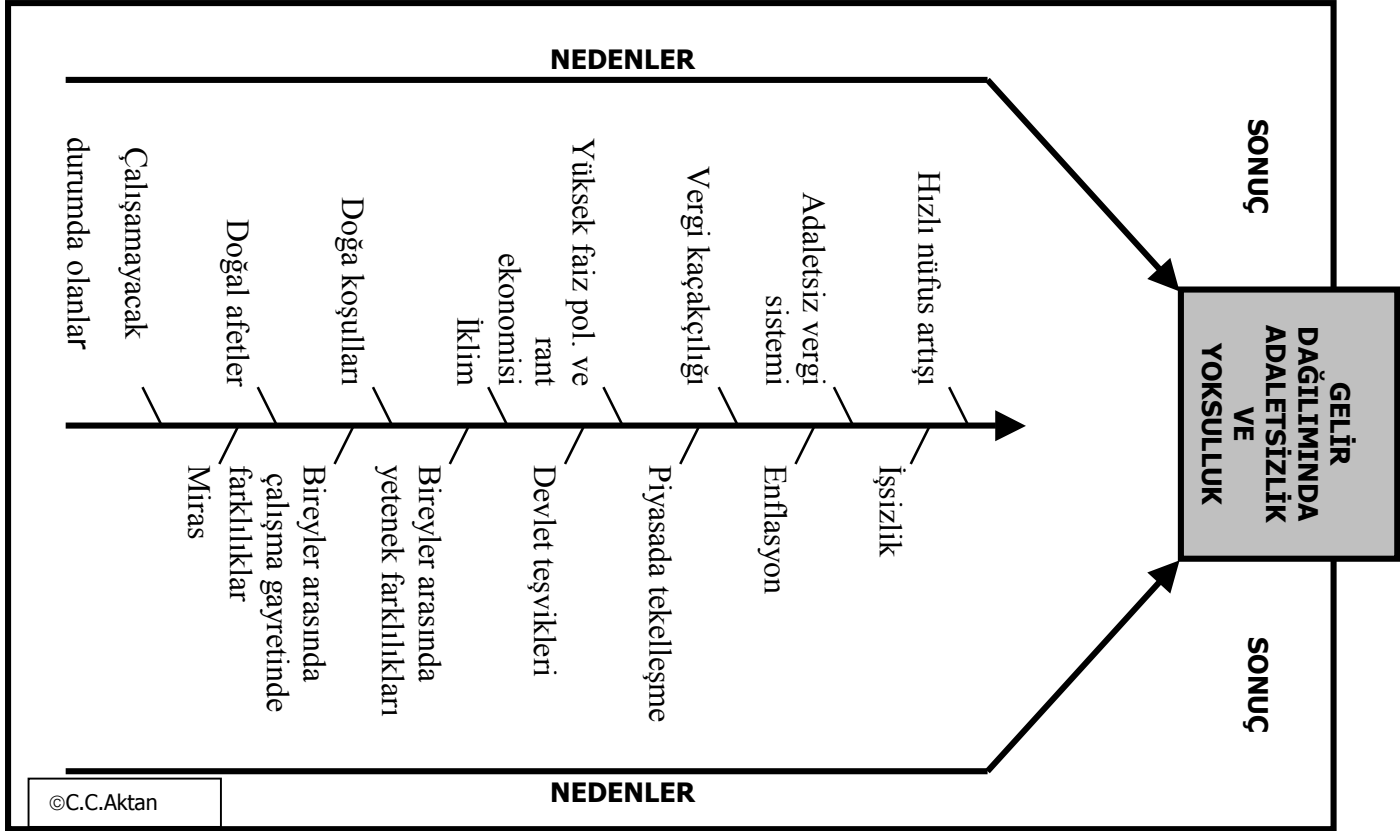
Yoksulluğun bir değil pek çok nedeni bulunmaktadır. Yoksulluk, fazla üretmemeden ve aynı zamanda üretilen değerler karşılığında elde edilen değerlerin bireyler arasında, bölgeler arasında, sektörler arasında vs. adil bir şekilde paylaşılmasından kaynaklanır. İlk olarak, fazla üretim yapamamanın nedenlerini incelemek gerekir. En başta iklim ve doğa koşulları yönünden bazı ülkeler ya da bazı ülkeler içinde bazı bölgeler daha fazla üretme kapasitesinden yoksun olabilirler. Bu durumda o ülkede ya da bölgede yaşayan insanlar ister istemez daha yoksul olurlar. Hızlı nüfus artışı, bir yandan ülkelerin daha fazla üretim yapmalarına imkan sağlarken, öte yandan ülkelerin daha fazla tüketmelerine de neden olur. Üstelik, iklim ve doğal koşulları açısından çok iyi konumda bulunmayan ülke ya da ülke içindeki bölgelerde hızlı nüfus artışı mevcutsa, bu takdirde yoksullaşma kaçınılmaz olur. Yoksulluğun kaynakları arasında şu faktörleri de sayabiliriz: (Bkz:Şekil-1.)

- Adaletsiz vergi sistemi,
- Yüksek faiz ve rant ekonomisi,
- Doğal afetler,
- Çalışamayacak durumda olan özürlü sayısının fazla olması,
- Bireyler arasındaki yetenek farklılıkları,
- Miras yoluyla elde edilen gelirler,
- Piyasada tekelleşmenin olması,
- Devlet teşvikleri,
- Enflasyon,
- İşsizlik vs.

Önemle belirtelim ki, bir ülkede fazla üretim yapılamaması aynı zamanda devlet müdahalesi ile de yakından alakalıdır. Devlet müdahalesinin fazla olduğu ülkelerde bireylerin ekonomik faaliyetlerde bulunmaları doğrudan

ve/veya dolaylı olarak sınırlanmış olur. Örneğin; vergi oranlarının yüksek olduğu bir ülkede bireylerin çalışma ve yatırım yapma arzuları olumsuz olarak etkilenir. Aynı şekilde, devletin borçlanma yoluyla ekonomiye müdahalede

Şekil-1: Gelir Dağılımında Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri



bulunduğu ekonomilerde, ister istemez rant ekonomisi ortaya çıkar ve bu üretim ekonomisinin daralmasına neden olur. Devletin teşvik politikasını araç olarak kullanarak ekonomiye müdahale etmesi halinde de yine belirli kesimler lobicilik yoluyla haksız teşvikler alarak zengin olabilirler. Önemle belirtelim ki, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik sorununun çözümlenmesi konusunda devletin rolünün ne olması gerektiği iktisatçılar arasında her zaman tartışma konusu olmuştur. Sosyal refah devletini savunanlar ile liberal devlet felsefesini savunanlar yoksulluk sorununun çözümüne farklı açılardan bakmaktadırlar.

II. MÜDAHALECİ DEVLET VE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

Sosyal refah devleti taraftarları devletin maliye politikası araçlarını (başlıca vergi ve harcama politikaları) etkin bir şekilde kullanarak yoksulluk sorununu çözebileceğini savunmaktadırlar. Yoksullukla mücadelede refah devletinin çözüm önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Vergi Politikası Önerileri

- Negatif gelir vergisi uygulanmalı,
- Artan oranlı vergi tarifesi uygulanmalı,
- Servet vergilerine ağırlık verilmeli,
- Ücretlilerin en az geçim indirimi dahilindeki gelirleri vergi dışında bırakılmalı (asgari ücret vergi dışında bırakılmalı),
- Gelir vergisi uygulamasında ücretliler için özel indirim uygulanmalı (ayırma ilkesi.),

2. Kamu Harcamaları Politikası

- Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri devlet tarafından bedava sunulmalı,
- Bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılması için devlet bu bölgelerde kamu yatırım harcamalarını artırmalı,
- Tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu harcamaları artırılmalı,
- Tarım kesimine sübvansiyonlar verilmeli; tarımsal destekleme alımları politikası uygulanmalı,

- Esnaf ve sanatkarlara yönelik teşvikler sağlanmalı,
- İşsizlik sigortası oluşturulmalı,
- Yoksullara direkt parasal yardımlar yapılmalı,
- İşsizlere yönelik bilgi ve beceri kazandırma kursları açılmalı,
- Toprak reformu ile yoksul vatandaşlara arazi ve arsalar dağıtılmalı.

Bu saydığımız önerileri daha da geliştirmemiz ve sınıflandırma yapmamız mümkündür. Özet olarak ifade etmek gerekirse, müdahaleci devlet taraftarları gelir dağılımı ve yoksulluk sorununun çözümünde devlete önemli görev düştüğü görüşündedirler ve ikincil gelir dağılımı politikalarıyla (gelirin yeniden dağılımı politikaları) sorunun çözümleneceği inancındadırlar.

III. LIBERAL PERSPEKTİFTEN GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Liberal devlet taraftarları müdahaleci devlet anlayışını savunanlardan farklı olarak devletin yoksulluk sorununun çözümü değil, çoğu zaman kaynağı olduğu görüşündedirler. Liberallere göre yoksullukla mücadelede sosyal refah devletinin sonuçları; hizmetlerde kalitesizlik, israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yükü dolayısıyla düşük yatırım ve işsizlik vesaire sorunlardır (Bkz. Şekil-2).

Liberal iktisatçılar yoksulluğu azaltmaya yönelik yeniden-dağıtıcı maliye politikalarının önemli sosyal maliyetlerinin olduğuna dikkat çekmektedirler. Liberal iktisatçılardan Robert Higgs "*Gelirin Yeniden Dağıtımının İhmal Edilen On Dokuz Sonucu*" başlığını taşıyan bir makalesinde yoksullara yapılan transferlerin toplumu daha da yoksullaştırdığını belirtmektedir. Higgs'in görüşlerini kısaca özetlemekte yarar görüyoruz:*

1. Gelirin yeniden dağıtımı amacıyla konan vergiler, vergi mükelleflerinin yeni yatırım faaliyetlerine girişmelerini engelleyebilir. Ekonomide yatırımların azalması ise işsizliği ve yoksulluğu artırır.
2. Transfer ödemeleri, insanların çalışma yerine aylıklığı (tembelliği) tercih etmelerine neden olabilir. Bireyler, çalışmadan bir gelir elde ettiklerini gördüklerinde üretim faaliyetinde bulunarak bir gelir elde etmeye daha az

* Robert Higgs, "Nineteen Neglected Consequences of Income Redistribution", The Freeman, December-1994. Bu makalenin Türkçe çevirisi için bkz: Ş.Ertekin, "Gelirin Yeniden Dağılımının İhmal Edilen 19 Nedeni", <http://www.canaktan.org>.

aba sarfederler. Bu sebeple de, toplum olabileceğinden daha yoksul hale gelir.

3. Transfer demelerinden yararlanan bireyler kendilerine daha az güvenmeye ve devlet yardımlarına daha çok bağımlı olmaya eğilimlidirler. Transfer demeleri yaygınlaştıkça, insanlar kendi başlarına bir işin altından nasıl kalkacaklarını unuturlar ve sonunda bazıları acizliklerini baştan kabul ederler.

4. Transfer demelerinden yararlanan bireyler, çocukları, akrabaları ve dostları için kötü bir örnek oluşturur. Bir insanın mal ve hizmet üretimine katılmaksızın gelir elde ettiğini gören diğerk bireyler aynı yolu tercih edebilirler. Daha rahat bir yaşam için bu tür transferlere bel bağılandığı an, devlet yardımlarına bağımlı bir kültür hakim konuma gelmiş olur.

5. Bazı transfer ödemelerinin diğerklerinden daha cömert olması sebebiyle daha az transfer elde eden kesimler verilen paranın yeniden dağıtımının "adaletsiz" olduğundan şikayet etme noktasına geleceklerdir. Transferlerden tatmin olmamiş grupların temsilcileri transfer edilecek para miktarlarının belirlenmesini politika konusu yaparlar ve gerekirse diğerklerinin pahasına belli transferlerin artırılması için sürekli bir lobcilik ve "transfer kollama" gayreti içerisine girerler. Transfer demelerinin toplumdaki kesimler arasında farklı olması çatışmalar yaratır ya da varolan çatışmaları daha da tehlikeli bir hale getirir.

6. Aynen transfer ödemelerinden yararlananlar gibi bu transfer yardımlarını sağılayan vergi mükellefleri de gruplar arası çatışmaların içinde yer alırlar. Kendilerini adil olmayan bir yükün altında kalmış hisseden vergi mükellefleri vergi ve transfer sistemiyle smrlmeleri karşısında artan bir rahatsızlık hissetmeye başlarlar. Böylece vergilerden kaçmak veya kurtulmak için daha çok uğraş içerisine girerler.

7. nceki iki sonucun neticesinde, tüm toplum daha da bölünür ve kavgacı bir hale gelir. Toplumsal kesimler, birbirlerine "ezenler" ya da "ezilenler" olarak yaklaşabilir ya da bu şekilde algılayabilirler. Bazı toplum kesimleri gerçekten de "beleşi" olarak algıladığı kesimlere karşı nefret besleyebilirler. Bir mağazada bazıları kasada yiyecek kuponlarını kullanırken, aldıkları malları peşin ödemek için kuyrukta bekleyenler arasındaki gözle görülür düşmanlık sezilebilir.

8. Toplumda daha güçsüz ya da bakıma muhtaç kimselere yardım eli uzatan kiliseler, camiler, sendikalar, klpler ve diğerk gönüllü kuruluşlar, bireyler hkmetten doğrudan yardım almaya başlayınca bu görevlerinden

kısmen kaçınabilirler. Birbiriyle rekabet eden kar amacı gütmeyen özel kuruluşlar devlet yardımlarının kurumsallaşması ile birlikte etkinliklerini kaybetme, en sonunda da yok olma eğilimi içine girerler. Bu kurumlar ortadan kalktıklarında, yardıma ihtiyacı olan insanların devletten başka sığınacak kimseleri kalmaz, bu da bir çok sorun doğurur.

9. Kamu kuruluşları toplumdaki muhtemel her problemi çözmeye hazır durumda olduklarında, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlar bu faaliyetleri yerine getirmek için örgütlenmeye daha az eğilimli olurlar. Devlet transferleri özel transferleri dışlayıcı bir etki ortaya çıkarır.

10. Toplum, hayır ve yardım kuruluşlarının faaliyetlerinden ne kadar uzaklaşırsa vatandaşlar her çeşit devlet faaliyetini daha fazla kabul eder hale gelir. Bu yüzden toplumda birisi ne zaman devletin daha önceden tamamı ile özel sektör tarafından yerine getirilen fonksiyonları üstlenmesini önerse, insanlar çok da şaşırmasın; devletin bu ödevi yerine getirmek için gerekli yeteneklere haiz olup olmadığından bile şüphelenmezler.

11. Böylece, insanlar, yeni hükümet programları teklif edildiğinde politik muhalefeti o kadar çabuk dile getirmezler. Daha az muhalefetle karşılaşınca, yeni programları destekleyenlerin politik anlamda başarıya ulaşması kuvvetle muhtemeldir.

12. Vergi mükelleflerinin yaptığı transfer ödemelerinin önemli bir kısmı bürokrasi adı verilen organizasyon tarafından daha başında israf ve savurganlıklar dolayısıyla azalır. Dolayısıyla vergi mükellefleri tarafından yapılan ödemeler ile yeniden dağıtım için yapılacak harcamalar birbirlerine hiçbir zaman eşit olamayacaktır. Transfer sisteminin devasa maliyetlerinin sebebi olan, aracı konumundaki bürokratik kurumlar büyük miktarlardaki emek ve sermaye kaynaklarını tüketirler. Çünkü, eğer devlete bir dolar transfer gerçekleştirecekse, vergi mükelleflerinden sadece bir dolar almak asla yeterli olmayacaktır. Buna ek olarak, bürokrasiyi desteklemek için ek harcamalar yapılması gerekecektir. Nihayetinde bu harcamalar yine vergi mükelleflerinin cebinden çıkacaktır. Toplumsal açıdan, bürokratik kurumlar tarafından kullanılan emek ve sermayenin etkin kullanılmayacağı unutulmamalıdır. Toplum böylece daha da yoksullaşacaktır.

13. Bir kez bir büro oluşturulduktan sonra, bu büronun çalışanları, büronun bütçesini savunmak üzere mevzilenmiş ve büronun faaliyetlerini genişletmenin dayanaklarını hazırlamış, birbirine sıkı sıkıya bağlı bir baskı grubu haline gelirler. Ancak yine de, bir büronun bütçesini ve personel sayısını artırmanın acil gerekliliğini onun faaliyetlerini gerçekleştirenlerden daha iyi kim bilebilir? Bürokratlar, kontrolleri altındaki kaynakları artırma

yolunu aradıklarında, politik süreçteki güçlü avantajlara sahiplerdir. Kurum uzmanları dışarıdan bakanların "problemin ne kadar ciddi olduğunu bilmediğini" ifade edeceklerdir.

14. Transfer ödemelerinin artması neticesinde vergi yükünün ağırlaştığını hisseden vergi mükellefleri, yasal vergi yükümlülüklerini en aza indirmek ya da vergiden kaçmak için çaba harcarlar. Vergi ile ilgili prosedürler arttıkça "işlem maliyetleri" de artar. Vergi mükellefleri, konu ile ilgili kitaplar ve bilgisayar yazılımları satın almak zorunda kalırlar, mali danışmanlar, avukatlar ve muhasebeciler tutarlar. Vergiler daha ağırlaştıkça vergilere karşı eyleme girişme yolunu seçebilirler. Tüm bunlar dolayısıyla harcanan zaman ve diğer maliyetler dikkate alındığında toplumun giderek daha da yoksullaşacağı söylenebilir.

15. Hiç kimse vergilere direnmeyi denemese veya ağırlaşan vergilere karşı davranışlarını değiştirmese bile, vergi maliyetleri artmış olacaktır. Vergi mükellefleri defter tutmak, formlar doldurmak vs. pek çok işleri yapmak zorunda kalırlar. Bu faaliyetlerin aslında üretime hiçbir katkısı yoktur. Özetle, vergi kanunlarına uymak için kaynakların kullanımı toplumu daha da yoksullaştırır.

16. Vergi mükellefleri nasıl vergiye karşı aktif tepki içerisine girerek vergi yüklerinin azaltılması için lobicilik yaparlarsa, transfer ödemelerinden yararlanan yada yararlanmayı arzu eden potansiyel kesimler de boş oturmazlar!... Bu kesimler politik alanı etkilemeye çalışırlar. Organizasyonlar kurarlar, toplantılara katılırlar, halkla ilişkiler uzmanları ve lobiciler tutarlar ve kendi hedeflerini destekleyen politikacılar için kampanyalar düzenlerler. Transfer arayışındaki faaliyetlerde kullanılan tüm emek ve sermaye, toplumsal refah kaybından başka bir şey değildir. İnsanlar kaynakları transfer arayışları için ayırmaya devam ettiği müddetçe toplu yoksul kalacaktır.

17. Transfer ödemelerinden yararlanacak kişiler bu ödemelerle ilgili olarak uygunluklarını kanıtlamak ve bu transferlerin devamlılığını sağlamak için zaman harcamak zorundadırlar. Örneğin, işsizlik sigortası yardımlarını elde eden kimseler istihdam güvenliği kurumlarını ziyaret etmek ve gerçekten de işsiz olduklarını doğrulamak için uzun kuyruklarda beklemek zorundadır. Bazen "iş aradıklarını" kanıtlamak için, hiç kabul bile edilmeyecekleri işlere başvurmak için oradan oraya gitmek zorundadırlar. Özürlülük sigortası yardımı alanlar gerçekten de özürlü olduklarını kanıtlayacak belgeyi almak için doktorları ve diğer tıp uzmanlarını ziyaret etmek zorundadır. Her bir durumda, daha çok kaynak israf edilir, toplum daha da yoksullaşır.

18. Siyasal iktidarın kendisi toplumdaki en tehditkar çıkar grubudur. çıkabilir. İktidarı elinde tutan partiler seçimlere doğru transfer harcamalarını artırarak ekonomiyi manipüle etmeye başlarlar.

19. Daha büyük ve her şeye gücü yeten bir devlet yaratmak vatandaşların özgürlüklerinin yok edileceği anlamına gelir. Daha önceden faydalanılan haklar bir kenara kaldırılacaktır. Transfer toplumunun büyümesiyle, negatif haklardan, refah hakları olarak da bilinen, aslında diğer insanların kaynakları üzerinde hak iddiaları olan pozitif haklara doğru bir kayma eğilimi olur. Bir şahsın refah hakkı, diğer insanların bu konuyla ilgili yükümlülüklerini gerektirir. Bu tür yetkiler arttıkça, negatif haklar bağlamında özgürlükler de zorunlu olarak yok olmaktadır.

Higgs, makalesinin sonuç bölümünde ise şu görüşlerini ifade etmektedir:

"İronik bir şekilde, tam anlamıyla hükümetin yüzlerce farklı programla geliri yeniden dağıtmakla meşgul olduğu bir transfer toplumunda, bireyler çok nadir olarak daha iyi bir konuma gelir. Transfer toplumunda bireyler vergi ödemekten de vazgeçerler...Transfer toplumunda, genel toplum sadece daha fakir değil daha az mutlu, daha az özerk, daha kinci ve daha politize bir hale gelir. Bireyler çok daha az gönüllü toplumsal faaliyetlerde ve çok daha sık politik mücadelelerde yer alırlar. Bireyler yeniden dağıtımı öngören politikaların zehirli atmosferinde nefes alamazlar. Daha da önemlisi, hükümetine gelirini çok geniş bir yelpazede yeniden dağıtma izni veren bir toplum kaçınılmaz olarak özgürlüğünden çok şeyi feda etmek zorunda kalır...Sonuç olarak, farkına varılmalıdır ki bazıları konuya merhametin kurumsallaştırılması olarak yaklaşırsa da, transfer toplumu gerçek erdemin değerini düşürür. Hükümetin zorlamasıyla gelirin yeniden dağıtımı hırsızlığın bir çeşididir. Transfer harcamalarının yapılmasını savunanlar demokratik prosedürlerin ona yasallığını verdiğini iddia ederek temel karakterini gizlemeye çalışırlar, ancak bu doğrulama aldatıcıdır. İster bir tek hırsız tarafından, isterse de birlikte hareket eden 100 milyon tanesi tarafından gerçekleştirilsin, hırsızlık hırsızlıktır ve hırsızlığın kurumsallaşması üzerine bir toplum inşa etmek imkansızdır."

Bu açıklamalardan sonra şimdi de liberallerin yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik görüş ve önerilerini özetlemeye çalışalım. Liberallerin yoksullukla mücadele konusundaki önerilerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

•Piyasa ekonomisi güçlendirilerek üretim artırılmalı; böylece işsizliğin azaltılması amaçlanmalı,

- Düşük vergi oranları ile üretimin artırılması amaçlanmalı; böylece işsizliğin azaltılması ve bireylerin gelirlerinin ve refah düzeyinin artırılması sağlanmalı,
- Zorunlu özel sosyal güvenlik sistemi uygulanmalı; devlet sadece primini ödeyemeyecek durumda olanların primlerini karşılamalı,
- Zorunlu özel sağlık sigortası sistemi uygulanmalı; devlet sadece primini ödeyemeyecek durumda olanların primlerini karşılamalı,
- Özel eğitim kurumları güçlendirilmeli; eğitimin bedelini (öğrenim harcı) ödeyemeyecek durumda olanların harçları devlet tarafından karşılanmalı veya yoksul öğrencilere karşılıksız veya uzun vadeli düşük faizli burs sağlanmalı,
- Devlet hiçbir sektöre ve kesime direkt parasal yardım yapmamalı,
- İşsizlik sigortası kaldırılmalı,
- Bireylerin bilgi ve becerileri geliştirilerek, nitelikli işgücü haline getirilmeli.

IV. SONUÇ

Yoksullukla mücadelede şüphesiz devlete önemli görevler düşmektedir. Ancak, tüm dünyada yoksullara direkt parasal yardımlarda bulunmayı öngören "sosyal yardım devleti" anlayışı artık önemini kaybetmiştir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması için paternalizm çözüm değildir. Yoksulluk, ancak uzun vadede çözümlenebilecek bir sorun olarak düşünülmelidir. Bunun için de öncelikle piyasa ekonomisinin kurumsallaştırılması gereklidir. Piyasa ekonomisinin sonuçları her zaman adil bir gelir dağılımı anlamına gelmez. Bununla birlikte, sosyal yardım devleti ve paternalizm anlayışı dünyanın hiçbir yerinde yoksulluğa çözüm olmamış, aksine bireylerin daha tembel olmalarına ve iradi işsizliği benimsemelerine neden olmuştur.

Yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasında ve azaltılmasında devlete düşen görevi iyi tanımlamak gerekir. Devlet, ekonomide mevcut birincil gelir dağılımını düzeltmek için aktif olarak piyasa ekonomisine müdahale etmeli midir? Gelir dağılımının düzeltilmesinde iradi iktisat politikaları uygulanmalı mıdır ve bu politikalar neler olmalıdır? İkincil gelir dağılımı politikalarının sınırları nelerdir? Kanaatimizce, tüm dünyada devletin değişen rolü ve görevleri karşısında gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu ile mücadelede devletin rolünü yeniden tartışmak çok büyük önem taşımaktadır.

Burada tekrarlamamız gereken önemli bir mesaj şudur: Devlet, bazı sorunların çözümü olduğu kadar, bazı sorunların da bizatihi kaynağıdır. Gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu konusunda da bu geçerlidir. Devlet müdahaleleri kimi zaman mevcut gelir dağılımını ve yoksulluk sorununu daha da büyütebilir. Bu bakımdan gelir dağılımı ve yoksullukla mücadelede optimal politikaların neler olması gerektiği konusunda daha fazla tartışmamız ve müdahalenin kapsamı ve sınırları üzerinde uzlaşmamız gerekmektedir.

Şekil-2 : Liberal Devlet Savunucularına Göre Yoksullukla Mücadelede Sosyal Refah Devleti Önlemlerinin Sonuçları

